

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson

INDHOLD:

H. N.:
Olmersvold

F. S. Grove-Stephensen:
Alsisk præst som skaldesmækker

Inger Enemark:
Et tilbageblik

Axel Jacobsen:
En begivenhedsrig dag

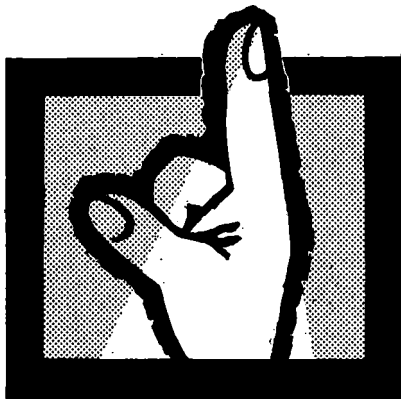

Fra oktober–april holder Landsarkivet åbent hver onsdag aften fra kl. 20 til kl. 22. Første gang onsdag den 7. oktober.

I samarbejde med oplysningsforbundene afholder Historisk Samfund for Sønderjylland på Landsarkivet kursus i slægts- og personalhistorisk arbejde med mulighed for arbejde med deltagernes egne slægter (hvis det er sønderjyder) og vejledning i læsning af gotisk skrift. Aftenhøjskole, 10 aftener à 2½ time, hveranden mandag, første gang mandag den 5. oktober kl. 19,30. Leder: arkivar Hans H. Worsøe.

I mere end 150 år

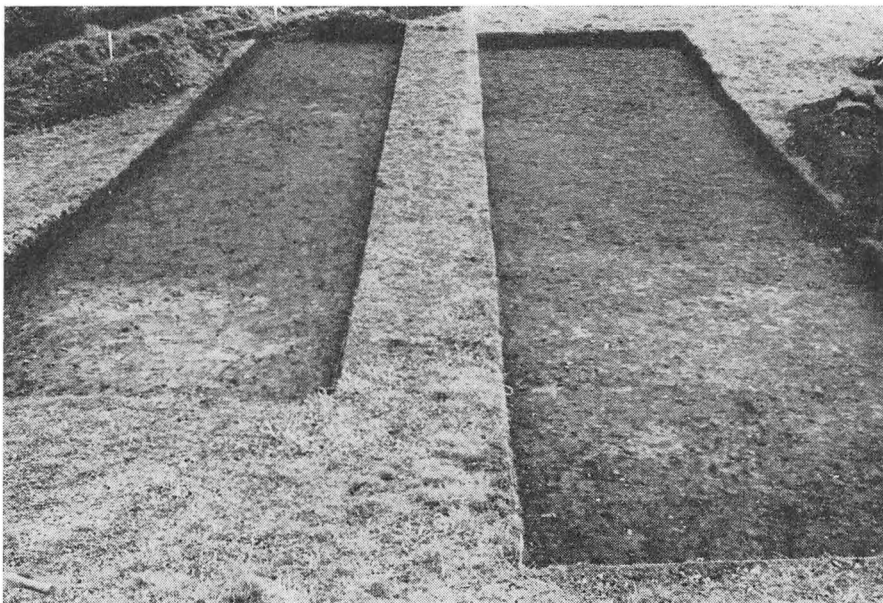
har sparekasserne ydet bi-stand og vejledning i alle økonomiske spørgsmål som et led i deres idealistiske sigte. At en sparekasses overskud ikke udbetales som udbytte, men kun bruges til sikring af sparernes indskud og til vel-gørende formål, understreger yderligere,

at det gi'r tryghed at gå i SPAREKASSEN

DE SØNDERJYDSKE SPAREKASSER

OLMERSVOLD

Olmersvold er betegnelsen for et forsvarsanlæg, der strækker sig fra et sted i nærheden af Urnehoved, endnu kaldet Skansen, og mod sydvest, hvor det går syd om Uge og Tinglev til Gårdeby, altså en strækning på over en halv snes kilometer.

Olmersvold har længe været kendt og er ofte omtalt i litteraturen; i de senere år har navnlig gårdejer H. P. Jørgensen, Olmersvold, og dr. phil. Vilh. la Cour interesseret sig for dette oldtidsminde. Museumsinspektør Hans Stiesdal, der er Danmarks eneste flyvende arkæolog, har for et par år siden fotograferet hele strækningen fra luften; billederne, der blev taget ved midsommer, afslørede tydeligt, at kornet over voldgraven modnedes senere end det omgivende korn og derfor tegnede en klar grøn stribe. Blandt andet ved hjælp af disse billeder har vi fået nogenlunde klarhed over anlæggets placering i terrænet.

Ovenstående billede er taget i begyndelsen af udgravningsperioden i september 1964. Udgravningsstedet er en plan græsmark, hvor ethvert spor af Olmersvold tihsyneladende er borte, men da muldlaget var blevet fjernet, kom konturerne af det gamle forsvarsværk frem.

I det afgravede felt til højre fortæller mørk jord i forgrunden om den ene af de lodrette palisaderækker, der afstivede volden. Det lysere felt bag palisaden er den naturlige, gule undergrund, og bag denne ses fyldskiftet til voldgraven klart afgrænset til begge sider af rette linier, mens den urørte, grusede undergrund atter kommer til syne allerbagest i feltet. Voldgravens fyld, hvori der sikkert er en del flyvesand, er mere stenfrit end undergrunden. Ved senere undersøgelser er udgravningens felter forlænget en smule, og undersøgelsen er ført til bunds i felternes fulde længde.

Det viste sig, at der i billedets forgrund var ikke en, men to palisaderækker med en indbyrdes afstand på $1\frac{1}{2}$ meter, og det fortolker vi sådan, at volden på dette sted har været konstrueret som to lodrette træmure med jordfyld imellem.

Afstanden fra vold til voldgrav, den såkaldte bæreme, er ca. 3 meter; en forcering af voldgraven af eventuelle angribere vil således komme til at foregå i den afstand fra volden, der er mest hensigtsmæssig set med forsvarernes øjne.

Voldgraven, der var fire meter bred foroven, har været omtrent 1,75 meter dyb og har ikke efter de hidtidige undersøgelser at domme været forsynet med trækonstruktioner af nogen art.

Der blev taget pollenprøver i voldfyldens forskellige lag, blandt andet for at fastslå, om der har været vand i voldgraven. Senere undersøgelser af voldgraven vil blive forlagt til steder, hvor vi ved, at palisadeværket er bevaret, hvorved vi kan sikre os træprøver til brug ved en C-14 bestemmelse.

Der foreligger i dag to ældre C-14 undersøgelser af to pæle fra Olmersvold, hvoraf den ene dateredes til ca. år 100 e. K., den anden til ca. år 600 e. K. Dateringen af anlægget er altså endnu usikker.

H. N.

Alsisk præst som skaldesmækker

Som bekendt tilhørte Als og Ærø Fyns stift såvel før som efter reformationen med undtagelse af tiden mellem 1540 og 1548, hvor en flensborgsk præst var superintendent over Als, Ærø og Sundeved, og tiden fra 1567–1571, da dronning Dorothea tiltog sig det gejstlige regimente over sit Livgeding trods Frederik II's protest.

I territorial henseende var der i katolsk tid den undtagelse, at Egen sogn, der siden 1423, var henlagt under Ryd kloster, hørte under Slesvig stift, hvorfor det først kom til Fyns stift i 1729. Sønderborg blev formentlig i 1584 unddraget Fyns biskop og kom under Slesvig, og det samme gælder Kegnæs sogn, der fra sin oprettelse 1616 var henlagt under Hans den Yngre og dermed under Slesvig.

Nordborg, Svenstrup, Havnbjerg og Oksbøl sogne indtog i tiden mellem 1676 og 1729 en særstilling, idet det af kongen blev overdraget hertugen af Nordborg af huset Pløn at udøve den biskoppen i Odense tilkommende gejstlige øvrighedsmyndighed.

I 1816 oprettedes det Alsisk-Ærøske bispedømme.

Dette giver forklaringen på, at hr. Hans Gentzmer, sognepræst i Tandslet, i 1664 bliver anklaget for den fynske tamperret, og at præsterne i Egen, Sønderborg og på Kegnæs ikke underskrev anklagen.

Fuldmægtig, cand. jur. F. S. Grove-Stephensen har fundet denne 300 år gamle retssag om den koleriske alsiske præst i Fyns Stifts Tamperrets-protokol. Den ordrette gengivelse af den omstændelige dokumentation giver et snurrigt billede af retsplejen på Frederik III's tid.

Acta hvilke angår hr. Hans Gentzmer, sognepræst til Tandslet¹⁾ på Als, som var for retten kaldet på fyrstelig Nådes, Anna,²⁾ hertuginde til Slesvig, Holsten etc. residerende på Gammelgård, hendes vegne, at svare til adskillige beskyldninger.

Hr. Hans mødte selv og på hendes fyrstelige Nådes vegne Johann Voss,³⁾ herredsfoged, anno 1664 den 20. januar udi Odense Consistorio. Judices og assessorer udi denne sag var efterfølgende:

Episcopus M. Nicolaus Bangius.⁴⁾

M. Nicolaus Petri Brunovius,⁵⁾

M. Laurentius Christierni Wellejus,⁶⁾

M. Jacobus Bircherodius,⁷⁾

M. Christianus Johannis Lund,⁸⁾

M. Georgius Bartolin Tavlovius,⁹⁾

M. Mathias Bangius.¹⁰⁾

1. Hans Petersen Gentzmer, f. 1624, d. 1683, præst i Tandslet 1652–54.

2. Anna, fyrstinde, hertuginde af Sønderborg, Slesvig-Holsten, f. 1605, d. 1668, g. m. Johan Christian (1607–53), 2den Hertug af Sønderborg, overtog 1653 administrationen af hertugdømmet på sin mindreårige søn Christian Adolfs vegne. Datter af grev Anton af Oldenburg.

3. Johann Voss, herredsfoged, formentlig rettere birkefoged for Gammelgård birk, nævnes 1664–1668.

4. Niels Hansen Bang, f. 1614, d. 1776, Fyns biskop 1663–1676.

5. Niels Pedersen Brunow, f. 1610, d. 1671, præst v. Frue Kirke, Odense 1643–1670.

6. Laurits Christensen Wellejus, f. 1625, d. 1686, præst v. St. Knuds kirke i Odense 1655–86.

7. Christian Hansen Lund, d. 1672, professor v. Odense Gymnasium i græsk.

8. Jacob Bircherod, f. 1624, d. 1682, præst i Åsum.

9. Georg Bartolin Taulov, f. 1606, d. 1680, rektor i Odense.

10. Mathias Bang, d. 1667, professor v. Odense Gymnasium i matematik og filosofi.

1. blev oplæst et fyrstindens brev fuld af klagemål over hr. Hans Gentzmer, sognepræst til Tandslets, uskikkelighed, grove og forargerlige levned, skreven på Gammelgård på Als 1663 d. 13. juli til den forrige nu salige biskop dr. Lauritz Jacobsen.¹¹⁾
2. Et andet samme fyrstindes brev udi lige måde given af Sønderborg 1663 den 20. november til nuværende biskop M. Niels Bang.
3. Et andet brev fra højbemeldte fyrstinde i lige måde til biskoppen M. Niels Bang given af Sønderborg 1664 den 10. januar, hvorudi genetages samme klagemål og begæres dom over hr. Hans.
4. blev oplæst bevis, skreven Lysabild 1663, den 28. december udaf hr. Rasmus Rasmussen¹²⁾ og hr. Espen Jacobsøn¹³⁾, kapellaner, at de efter provstens befaling havde på denne dag våren udi hr. Hanses hus udi Tandslet og hannem på Episcopi vegne forkyndet, at han den 20. januar 1664 skulle personlig møde udi Odense, den sag hendes fyrstelige nåde til Gammelgård er dennem imellem at forsvare.
5. Johann Vossis, herredsfogedens, indlæg blev oplæst, hvorudi gaves tilkende, at han på hendes fyrstelige Nåde, Anna til Slesvig etc. hennes vegne havde citeret hr. Hans Gentzmer til Tandslet for Consistorio den 20. januar og for adskillige meget grove forseelser over 19 dokumenters udvisende formente, at hr. Hans burde dømmes fra sit kald og for alle trættes bekostning stande til rette.
6. blev læst Laue Jørgensens supplication til fyrstinden, hvorudi han beklager sig over hr. Hanses onde og forargelige levned, i sønderlighed, at hr. Hans havde overfalden ham på sin kirkevej, slaget ham med sin fork, skældet ham for en mammeluk etc.
7. fremlagdes Hans Madsen af Tandslets vidnesbyrd med ed bekræftet udi herredsfogeden Johann Vossis, og otte Dannemænds påhør og den så udstedt af hans værneting 1663 den 8. juli med alle deres signeter under, hvorudi meddeles, at Hans Madsen hørte, hvorledes hr. Hans skældte Laue Jørgensen, kirkeværgen, for en mammeluk. Så, at hr. Hans slog Laue med sin kæp, og som Laue greb præsten i håret at holde ham, også stødte med sit hoved ham næsen til blods.
8. fremlagdes menige sognemænds af Tandslet sogns skriftlige vidnesbyrd om Laue Jørgensen i Elholm hans levnedes forhold, udstedt af sogne-stævnet 12. juli 1663, 4. søndag efter trinitatis, hvorudi gaves tilkende, at han havde forholdt sig som en ærlig og gudfrygtig mand imod alle og enhver, inden og uden kirken, så at ingen vidste ham noget at beskyldte.
9. oplæstes hertug Georg Friedrich¹⁴⁾ skrivelse, given Sønderborg den

11. Laurits Jacobsen, f. 1600, d. 1663. Fyns biskop 1651–63.

12. Rasmus Rasmussen Fåborg, f. 1616, d. ??, diakon i Lysabild 1656–73.

13. Esben Jacobsen, f. 1621, d. 1694, diakon i Hørup 1660–94.

14. Georg Friedrich, hertug, f. 1511, d. 1676, 4de søn af hertug Alexander til Sønderborg.

11. augustii 1663 til forrige biskop, salig dr. Laurits, hvorudi meldes at hr. Hans havde for ham bekendt, at han havde forgreben sig imod Laue Jørgensen, og derfor fortjent straf, men formedelst hertugens intercession, begierde denne gang at måtte assisteres og beskyttes.
10. fremlagdes hr. Hanses supplication til fyrstinden, hvorudi han klager over Laue Jørgensen, at han nogle gange tilforn både i kirken for høje alter, så og i hans eget hus og på andre steder havde bandet ham, truet med nærerne, draget kniv til ham og omsider på St. Hans Baptiste dag overfaldet ham med hug og slag, så at han havde (været) nødt til at værge sig etc. og derudover ydmygeligen beder om forsvar.
11. oplæstes Thomas Carstens, degn, og Peder Rasmussens vidne dog ikke til tinge confirmeret, given Tandslet den 27. juli 1654, hvormed bevises, at de havde set og hørt, hvorledes Laue Jørgensen uden al årsag som en grum ulv skulle have overfaldet hr. Hans med en ublu mund, skåren tænder over ham og sagt, han ville bide stykker af ham.
12. blev fremlagt herredsfogedens Johann Vossis indlæg for provsten på Als udi fyrstindens navn, om hr. Hans burde at betjene sit præstelige embede som
1. udi sin supplication til fyrstinden har understanden sig at beskyldte hende, at hun ei efter fuldkommen bevis haver straffet undersætter.
 2. som turde sige i samme supplication, uden bevis, at hendes hofbetjente gjorde hannem sort for Hendes Fyrstelige Nåde.
 3. som turde sige i samme supplication, at hannem skete største gevalt og uret, endog Hendes Fyrstelige Nåde havde med hans forseelser set igennem fingre etc., men for sådanne hans grove ord nu var i sinde at lade hans gamle forseelse komme for dagen.
 4. som altid udi sit præsteembede have levet i uenighed med sine tilhørere og præsterne på landet, nu var i sinde at lade hans gamle forseelser komme for dage.
 5. som tit har slået sin kvinde brun og blå etc. og dermed givet sine tilhørere forargelse.
 6. som tilforn har nægtet en kvindespersion sakramente og ville fortøve dermed til en anden dag, at hun imidlertid er bortdød.
 7. som skælder sine tilhørere for barbariske, kyklopiske folk, haver overfaldet Laue Jørgensen med hug etc. Sat sine medbrødre udi hån tilsammen, overfaldet dem med slag og skiendsord, som haver afbedet sådanne sine forseelser mundtlig og skriftlig.
- Given Gammelgård 1663 31. juli.
13. blev fremlagt hr. Hanses brev given Lysabild 31. juli 63, hvorudi han på de forberørte klagemåls punkter intet andet siger sig at kunne svare, end at han beder om nåde, og næst guds hjælp lover bedring.

Hvilket af provsten Petrus Conradus¹⁵⁾, som af biskoppen var givet commission om sådanne klagemål at forklare, med egen hånd på samme brev bekræftes.

14. Og læstes hr. Hans ydmyge supplication til fyrstinden, hvorudi han bekender, at han i forrige supplication havde af uforfarenhed i det tyske sprog indført nogle ord som ikke var angenem, at han af menneskelig skrøbelighed havde forset sig, gjorde ham hjertelig ondt, at han havde syndet imod sin øvrighed, hendes fyrstelige nådes betjente, sine medbrødre etc. beder om nåde, lover bedring, at dersom han forser sig igen, vil aldrig mere bede om pardon.
15. Fremlagde hr. Hans Tingskriveren Claus Jørgensens vidnesbyrd uden nogen consideration given Sønderborg 1655, 22. august om Laue Jørgensens bistre handel imod hr. Hans.
16. blev fremlagt menige præsters på Als, efter episcopi begæring, samvittigheds vidnesbyrd given udi Kettinge Kirke 1663 den 21. december om hr. Hans i Tandslet, hvor udi meldes, at om endskønt de af kristelig kærlighed gerne ville skjule deres medbroders brøst, dog alligevel, efterdi de det ej kunne forbigå, måtte bekende for gud med en god samvittighed, at hr. Hans har anstillet sig mere trættefuld, haver indviklet sig nu udi en, nu udi en anden klammer, har angreben en del af dem selv mundtlig og skriftlig på ære og redelighed, og ellers så forholdet sig, at det ganske ministerium der på landet for hans skyld må høre ilde. Var undertegnet.
Petrus Conradus, Andreas Brandius,¹⁶⁾ Petrus Claudi,¹⁷⁾ Laurentius Pauli,¹⁸⁾ Andreas Bejerholmius,¹⁹⁾ Georgius Crucovius,²⁰⁾ Johannes Monradus,²¹⁾ Sthen Rhodium,²²⁾ Christianus Laurentius,²³⁾ Johannis Kragius.²⁴⁾
17. fremlagdes hr. Hanses skriftlige egne bekiendelse given i Ketting kirke 1660, den 18. augusti, hvor udi han bekender sig, af ubesindig heftighed, ubeviselig imod sin egen samvittighed, at have skældet hr. Sthen Poulsen Rhodium i Asserballe for en manddraber, beder om forladelse, lover at leve derefter kærlig i enighed.
18. oplæstes hr. Johan Monrads brev given af Ketting 2. søndag efter Helligtrekonger 1664 til bispen m. Niels Bang, hvor udi han hørligen kla-

15. Peter Conradsen, f. 1596, d. 1667, præst i Lysabild 1620–67, provst.

16. Anders Christensen Brandt, f. 1592, d. 1670, præst i Nordborg 1621–70.

17. Peder Nicolai Clausen, f. 1594, d. 1676, præst i Oksbøl 1630–76.

18. Laurits Poulsen Harbo, f. 1601, d. 1682, præst i Svenstrup 1637–82.

19. Anders Madsen Beyerholm, f. 1617, d. 1675, præst i Havnbjerg 1647–75.

20. Jørgen Cruckow, f. 1610, d. 1682, præst i Notmark 1648–82.

21. Johannes Monrad, f. 1627, d. 1682, præst i Ketting 1653–82.

22. Steen Poulsen Rhode, f. 1621, d. 1679, præst i Asserballe 1653–79.

23. Christian el. Carsten Lorenzen, f. 1626, d. 1688, præst i Ulkebøl 1656–88.

24. Johannes Krag, f. 1636, d. 1697, præst i Hørup 1660–94.

TAMPERRETTER

Efter reformationen bevarede gejstligheden jurisdiktion i to tilfælde, dels overfor sine egne medlemmer, dels i ægteskabs-, trolovelses- og skilsmisssager.

Præster og i det hele de til gejstligheden hørende personer domtes af provsteret og landemøde, mens skilsmisssagerne skulle påkendes af tamperretten, der holdtes fire gange om året på de såkaldte tamperdage, der indledte hvert kvartal. (Tamperdag af det latinske quattuor tempora, de fire tider, de kvartårlige fastedage i den katolske kirke). Dommerkollegiet var det samme i begge tilfælde, nemlig de gamle domkapitler med tiltrædelse af stiftsbefalingsmanden, men i to af de danske stifter, Odense og Vendelbo, var der ikke domkapitel; her gjaldt det, at stiftsbefalingsmanden skulle tilkalde et ikke nærmere angivet antal gejstlige til at påkende sagerne.

I det tilfælde, der her berettes om, er sagen optaget i Tamperretsprotokollen for Fyns stift, selvom den normalt hørte hjemme under landemodet.

ger over hr. Hans i Tandslet, at han tid efter anden har traktet ham ære og liv, omendskønt han skriftlig og mundtlig har lovet i rolighed og i stilhed at leve, dog alligevel hverken skytter om sin hånd eller mund.

19. fremvistes 4 præsters hr. Laurits Poulsens, hr. Anders Bejerholms, hr. Karsten Lauritsens, hr. Johan Krags skriftlige bevis, at de havde hørt af hr. Hanses egen mund i Tandslet kirke 1663 den 27. juli, at dersom han kom fra sit kald, da ville han vove sit eget liv på hr. Johan udi Ketting. Given i Ketting kirke 1663, den 11. december.
20. oplæstes hr. Hanses skriftlige afbigt gjort i Ketting kirke 1660, den 16. januar udi ministerii overværelse, hvor han bekender sig af melankoli med munden og gennem at have forset sig imod hr. Peder Brand²⁵), amtsforvalter, beder om forladelse.
21. Nok end en hr. Hanses skriftlige afbigt skreven Sønderborg 1660, 28. juli, nærværende hr. Hans Garlsted,²⁶) sognepræst på Kegnæs, Christianus Mathiæ,²⁷) fyrstelig byfoged og Ernst Uthermöhl,²⁸) hvor udi han bekender igen sig ubevistigen, uden årsag mundtlig og skriftlig at have søgt hans æres forklejning, beder om forladelse, lover bedring.
22. Nok end et hr. Hanses brev skreven af Tandslet 1660, den 30. juli til hr. Johan Monradius, hvor udi han beder, at hr. Johan vil for Guds og Christi kærligheds skyld forlade ham det, med hvilket han enten skriftlig eller mundtlig har fortørnet ham. Lover at beflitte sig på kærlighed.
23. Fremlagdes et brev af dr. Georgis Crucovi skreven 17. januar 1664 af fyrstelig nådes amtsforvalter Alexander Poss,²⁹) hvoraf alene gaves til-

25. Peder Brandt, f. 1621, d. 1680, amtsforvalter i Sønderborg 1652.

26. Johannes Garlstedt, d. 1669, præst på Kegnæs 1643–69.

27. Christianus Mathiæ, byfoged i Sønderborg, nævnt 1661.

28. Ernst Uthermöhl, barber i Sønderborg, nævnt 1664, konen som enke 1671.

29. Alexander Poss, ? Foged på Gammelgård. (barn døbt i Ketting 1656).

kende, at han tilforn haver og haft klammer og trætte med hr. Hans Gentzmer.

24. Blev fremlagt sognevidne af 12 mænd på menige sognefolks udi Tand-slet sogn, deres vegne, angående deres sognepræst hr. Hans Gentzmer hans livs og levned's forhold, så længe han har været deres sognepræst, udstedt af almindelig sognestævne efter gudstjeneste 1663, den 20. december, den 4de søndag i Advent, efter provsten på Alsø dr. Petri Conradi begæring, udi fyrstelig nådes forvalters og herredsfogedens nær-værelse. Derudi gaves vidnesbyrd, at hr. Hans, så længe han havde været deres sognepræst, har været meget urolig og forargelig, levet i klammeri og uenighed med sine sognefolk, nu med een, nu med en anden, har i sit hus tit bandet, slagen og udjaget sin egen hustru, har været for-sømmelig i sit embede, har forsømt efter begæring at kristne Peder Hansens barn i Jestrup, førend det døde, har både gejstlige og verdslige truet på ære og redelighed og måttet igentage sådant, efterdi han ej kunne overbevise dem sine beskyldninger, har skændet sine egne sogne-folk for cyclopiske, barbariske, ugudelige grove tølperer uden årsag, har slagen på fri alfar vej en af sine egne medbrødre blå og blodig, har overfaldet sin egen kirkeværge med hug og slag.

25. fremlagdes kopier af originalerne under hr. Petri Conradi provstens hånd, givne 1660 6. søndag efter trinitatis, hvoraf udaf eragtes både hr. Hanses begæring til præsterne på Als, at de ville med ham underskrive en supplication til Hendes Fyrstelige Nåde og der udi gøre hans sager og beskyldninger gode etc. Så og præsternes svar derpå, at de ej havde år-sag til sådan hans begæring at fyldestgøre.

NB. Da sognemændenes i Tandslet sogn vidnesbyrd blev oplæst om hr. Hanses liv og levned, da sagde hr. Hans her til retten, at de til sådan vidnesbyrd vare tvungen og nødte til at gøre, hvilket han dog ikke kun-ne bevise, hvorudover begæres at dette måtte indføres.

26. fremlagdes fem mænds med ed bekræftede skriftlige bevis, tagen af Gammelgårdsting 1663, den 19. december udi herredsfogedens Johan Vossis og 8 dertil opkrævede mænds påhør, at en pige, som var til huse hos Jørgen Pedersen i Ertebjerg, havde noget før Kyndelmisse af 1663 ladet begære sacramente af hr. Hans i sin store sygdom, og at hr. Hans havde svaret, han ville efterkomme hendes begæring om morgenen, derover imidlertid døde den svage om natten.

Til alle disse beskyldninger og overbevisninger havde hr. Hans slet intet andet at gøre sin sag god med, end hvad som tilforn er anført, så og at han kom så snart til at rejse herover, før end han kunne be- komme tid til at betænke sig bedre.

Fyrstindens fuldmægtig blev spurgt, om han ingen fuldmagt havde at lade hr. Hans komme til nogen lidelig straf, at give sin anklage fra

sig, eftersom hr. Hans selv begærede sådant med løfte og tilsagn, at det første han igen forser sig, ville han straks uden nogen proces afstå sit embede. Men han svarede nej, thi fyrstindens begæring var at have endelig dom, eftersom hr. Hans holdt ingen tilsagn formenendes, at han havde endelig forbrudt sit embede.

Gav tiltalte gensvar, af den sags lejlighed, blev derfor for retten afsagt:

1. Eftersom hr. Hans Gentzmer er nok som overbevist (at han derimod intet rigtigt havde til sin forseelse at fremlægge), at han sig imod sin menighed meget ilde og forargelig har forholdt.
2. Imod sine medbrødre trætteagtig klammerfuld, så det hele ministerium der på landet for hans ukirkelige og forargelige levnedsskyld hører meget ilde.
3. Har og i sit embede været efterladende og forsømmelig. vide vi ikke hannem at kunne udi denne sag befri, men hermed dømmer ham fra sit kald og embede på det sted.

Denne dom blev ikke afsagt, eftersom hr. Hans selv godvilligen sagde sig fra sit kald i denne morning:

Eftersom det mig underskrevne hr. Hans Petersen Gentzmer, som med mange vigtige vidnesbyrd er overbevist at have forbrudt mit kald, så vil jeg selv afstå og hermed afstå godvilligen uden nogen dom mit kald Tandslet, og så snart jeg hjemkommer mit kaldsbrev til min herredsprovst vil overantvorte, underdanigst forhåbende Hendes Fyrstelige Nåde dog bliver mig i nåde bevågen, og forpligter jeg mig herved til aldrig i mine dage at være i nogen måde Hendes Fyrstelige Nåde imod, ej heller leve så fortrædelig for Gud eller forargelig for mennesker, som hidtil sket er. Til dettes forsikring jeg dette ikke alene i Odense Consistorio med munden har lovet, men og med egen hånd skrevet og underskrevet.

Datum Odense den 20. januar 1664. Hans Petersen Gentzmer

En besynderlig omstændighed ved denne sag var, at Hans Gentzmer overfor Fyns biskop blev anbefalet til embedet i Tandslet af hertugen i Sønderborg, hvis enke altså så sig nødsaget til at søge ham afskediget. Hvad der efter dommen blev af præsten, har ikke kunnet opspores, selvom det vides, at han først afgik ved døden i 1683.

F. S. Grove-Stephensen

KILDER:

Wiberg: Dansk Biografisk Leksikon.

J. Smidt: Slesvigske amtsforvaltere (maskinskrevet eksemplar i Landsarkivet i Åbenrå).

J. Smidt: Sønderjydske Herredsfogeder, (do.).

C. Maibøl: Sønderborgs Borgmestre gennem tiderne (do.).

C. Maibøl: Uddrag af Sønderborg Kirkebog (do.).

H. F. Rørdam: Magistre creerede ved Wøbenhavns Universitet for 1660.

ET TILBAGEBLIK

(fortsat)

Inger Enemark

Mange er de mænd og kvinder nordfra, der også har haft indflydelse på min udvikling efter genforeningen. Der må jeg især nævne Martin Hammerich.

Han forlod sin stilling i ministeriet, fordi han droges til genforeningsarbejdet i det genvundne land. Til Tønder kom han 1. april 1927 som direktør for Sønderjydsk Hypotek Laanefond.

Hans arbejde gennem mange år var at hjælpe sønderjyske landmænd med akkorder og lån. Hans kendskab til grænseegnen og dens mennesker – både danske og hjemmetyske – var enestående, og hans forståelse for det særegne i karakter og livsanskuelse var dyb. Hans medviden i det, der rører sig i sønderjydernes sind, når de står i fare for at miste hjem og fædrejord, var ægte.

Derfor var hans indblik i og vurdering af stemninger og tilstande i Nordslesvig så uomstødelig rigtig og hans hjælp uvurderlig.

Direktør Hammerich blev en stor inspirator, vejleder og hjælper for den ungdom, der snart kom til at stå forrest i kampen mod den nazistiske terrorbølge, der efter Hitlers magtovertagelse i 1933 skyllede ind over vor grænse og snart truede hele Europa.

På et møde i Slesvig d. 24. marts 1933 havde Schleswig-Holsteiner Bunds nye formand, dr. Sievers, erklæret, at »vi vil klart og iskoldt sige danskerne, hvad vi vil. Vi vil have Nordslesvig igen. Vi slesvig-holstenere begynder i Norden vor kamp mod Versailles.«

5. april holdtes en stor fest i Egernførde til minde om, at lineskibet Christian VIII blev skudt i brand i Egernførde fjord 1849. Hovedtaleren var pastor Peperkorn, der sagde:

»Danmarks stjerne er i dalen, og den vil aldrig stige igen. Som et lyn vil den tyske nationalsocialisme tage Nordslesvig i besiddelse. Den dag vil oprinde, da det tyske flag atter vajer over Dybbøl skanser.«

Det kunne det danske Nordslesvig ikke sidde overhørig. Der gik en bølge af national harme over vor landsdel, en bølge så stærk, at den formåede at trænge det ellers i lange tider altoverskyggende økonomiske spørgsmål i baggrunden.

H. P. Hanssen, der med sit Hejmdalsøre straks havde hørt græsset gro, fik den 23. april indkaldt ca. 500 repræsentanter for sønderjysk ungdom på Folkehjem i Aabenraa. De forenedes i fælles vilje til at hævde vor ret overfor grænsetyskhedens overgreb. Dette møde blev det første led i det samarbejde, der snart fik sit udtryk i »Det unge Grænseværn«.

Først indkaldte Sønderjydsk Idrætsforening til stævnet den 12. maj 1933, der efter direktør Hammerichs tilskyndelse blev holdt i Tønder.

Fra alle byer og sogne, fra alle ungdomsforeninger, partier og samfundslag drog sønderjyderne til grænsebyen. Rutebiler og tog pyntede med Dannebrog og udsprungne bøgegrene rullede ind i Tønder. Fra Vestbanegården gik 2000 gymnaster under 150 faner gennem byen til sportspladsen, hvor de nordiske flag vajede.

Det var en frivillig dansk ungdom, hvis optog gennem byen blev kritiseret stærkt af vore tyske medborgere, for den havde jo intet til fælles med de brune bataljones taktfaste march. De danske borgere, især de gamle, der havde klaret hundevagten i Tønder før 1914, var dybt bevægede.

Efter to store gymnastikopvisninger mødtes de 15.000 tilhørere foran tælerstolen, hvor Sønderjydsk Idrætsforenings formand, gdr. Johs. Juhl, Branderup, bød velkommen: »Retten er en god forbundsfælle, med den kan vi i alle livets forhold trøstigt gå fremtiden i møde.«

Den ene efter den anden af udpegede unge førte ordet og bekendte viljen til at gå i fædres spor. Forfatteren Marcus Lauesen sagde bl. a.: »Vi vil vedblive at leve i fred med vor sydlige nabo, men han skal vide, hvem vi er, så han ser, der er skel mellem hans tanker og vore.«

Til slut takkede amtslæge, dr. med. Lausten-Thomsen, på Tønders vegne for det vidnesbyrd, der her var givet om, at dansk ungdom i dag er den samme som i foregående slægtled.

Mottoet for stævnet havde været: Over Tønder til Dybbøl!

Men da alle var enige om, at afstemningen i 1920 ikke kunne have fået en smukkere bekræftelse, end ungdommen havde givet den i Tønder, tvivlede mange på, at et nyt ungdomsmøde på Dybbøl den 11. juni kunne stå mål med dette første. De tog fejl!

Til Dybbøl kom der 40.000 mennesker. Mødet fandt sted i og omkring Kongeskansen, og gennem radiotransmission blev der talt til hele Norden.

I strålende sol lejrede de mange tusinder sig her, hvor »synskredsen rummer alt vundet og tabt. Her var vi mødt i vor helligdom, landet, midt i vor jordiske evigheds hus«, som Vald. Rørdam siger i sin magtfulde sang til dette stævne.

Chr. Nielsen, Vollerup, bød den store forsamling velkommen og formulerede mødets hensigt kort og klart:

»Vi unge er stævnet hid for at vise, vi står på samme linie, på samme front, som vore fædre stod.«

Vi var ti unge, som førte ordet, og H. P. Hanssen, ombølget af hyltingsråb, udtalte: »Vi vil rejse et ubrydeligt bolværk mod den tyske grænseflytningsagitation. Vi vil i dag vidne for Danmark, for Norden, for alverden: Vi føler os fast og inderligt knyttet til Danmark.«

Martin Hammerich, f. 30. 7. 1883, d. 22. 4. 1940.

Dybbølstævnets hovedtale blev holdt af P. Marcussen. Alle følte, at hans ædruelige ord dækkede over et sandt tjenersind, og at her havde en ung mand arbejdet sig frem til nye, frugtbare tanker. Han rejste spørgsmålet, om de unge var i stand til at røgte de opgaver, der blev dem betroet af deres folk, af Norden: »Den kendsgerning, at vi næsten alle har gennemgået eller endnu står i den for samfundet og for den enkelte mest udviklende skole – modgangens hårde skole – gør os årvågne og lærer os at tænke egne tanker. Den vågnende erkendelse af, at vor fremtids skæbne afhænger af os selv, af, hvad vi gør eller ikke gør – alt dette vil være vort største aktiv i de opgaver, der venter os.« Marcussen sluttede med

at sige, at den unge, nordiske grænsevagt hvilede på to grundpiller: Kristendom og den fælles nordiske kultur.

Derefter bragte tre unge nordboere hilsener fra Island, Norge og Sverige. Sidst kom en hilsen fra Sydslesvig.

Dybbølstævnet blev sluttet af provst Holdt, Bredebro. Den dag glemmes ikke af dem, der var med.

26. september 1933 oprettedes så »Det unge Grænseværn«, hvis formål var:

a) at styrke og fremme danskheden i grænselandet, b) ved et kultur- og grænsepolitisk oplysningsarbejde at fremme forståelsen for grænse-sagens betydning, og c) at fremme samarbejdet mellem nordisk ungdom.

Til varetagelsen af selve grænsearbejdet nedsattes et grænseråd på 9 medlemmer. Det udvidedes snart med to medlemmer fra Sydslesvig.

Der udsendtes et opråb undertegnet af H. P. Hanssen, Nørremølle, H. Jepsen Christensen og Grænseforeningens formand, H. P. Hansen, København, til hele Danmarks ungdom.

Det blev forstået landet over, at grænse-sagen var en rigssag, en vigtig del af det danske livsspørgsmål, for Sønderjylland var jo Nordens forpost og bro ud mod Europa.

Inden længe blev Grænseværnets emblem, det nordiske femkors, båret af unge landet over, og snart trådte formående kredse til med økonomisk støtte.

I efteråret 1933 oprettede D. U. G. et grænsekontor i Tønder, hvorfra arbejdet blev ledet, og hvor vi fik den dygtige og højt værdsatte kaptajn Bartholdy som sekretær.

Hvad gik så arbejdet ud på?

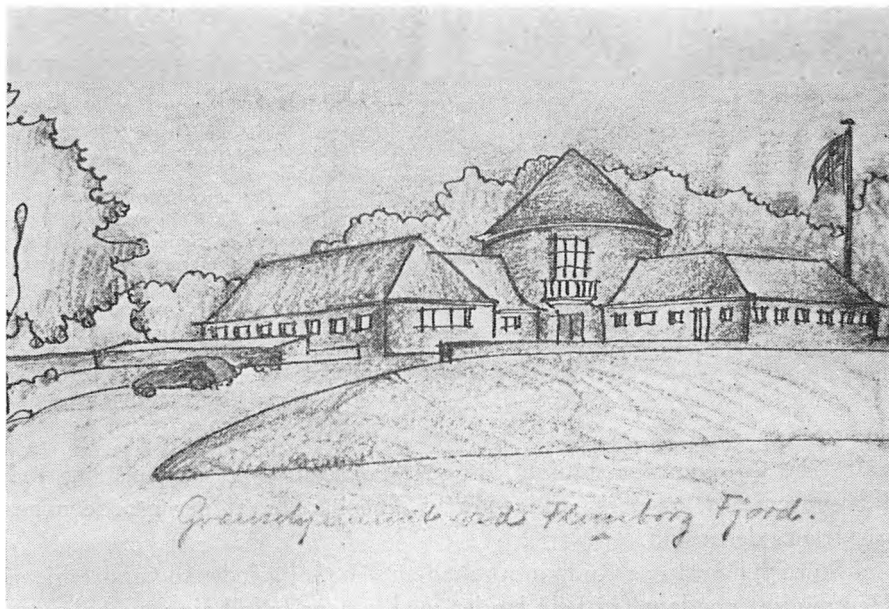
Der ansattes to vandrelærere, Anna Jørgensen og Carla Schiebler, til at arbejde i »den truede firkant«. Der blev undervist i håndarbejde, vævning, sløjd og folkedans. Vi måtte begynde, hvor ungdommen var at finde, og i tro til, at hver gang vi samles og snakker sammen og synger vore danske sange, da skabes kammeratskabet, ligesom fællesskabet styrkes ved vor medleven i det, der er dansk.

Vi var mange, der rejste Danmark rundt og fortalte om de truende dønninger syd fra, ofte ledsaget af en taler fra Sydslesvig for at knytte stærke bånd over grænsen. Med stor glæde konstaterede vi snart, at interessen for grænselandet blev levende og stærk.

Vi fik gennemført mange cykleture med børn til det gamle land og ungdomsrejser til de nordiske lande.

Der blev holdt lejrskolekursus, gymnastikkolekursus, studiekredse, kursus i terræn-sport og weekend-lejre.

Den stærke aktivitet af unge blandt unge virkede smittende og skabte en frejdig og ukuelig livsholdning, der modigt turde se fremtiden i møde.

GRÆNSEHJEMMET VED FLENSBORG FJORD

åbnedes i 1933 i en træbarak, der senere »ommuredes«, så hjemmet blev til en murstensbygning. Gennem flere udvidelser er man i dag nået op på plads til 175 overnattende. Grænseshjemmet besøges flittigt af fremmede vandrere på vej ind i og ud af landet. Om vinteren bruger ungdomsorganisationerne Grænseshjemmet til kursusvirksomhed.

D. U. G.s formand, P. Marcussen, var røsten, der vakte og kaldte. Han var et varsko til vort folk. Han tjente Danmark som et forbillede for os alle.

Ved påsketid i 1934 blev jeg indbudt af Marie Kruses højere Pigeskole i København til at fortælle eleverne om D. U. G. Uden at jeg anede det, afholdt skolen kort tid efter en basar til fordel for D. U. G. De sendte os 8.000 kr. til vort arbejde. Dette blev den første kapital, vi ejede til gennemførelse af den længe påtænkte plan om at opføre et lejrskole-vandrehjem. Flere gange var jeg sammen med P. Marcussen, direktør Hammerich og kaptajn Bartholdy kørt over til Flensborg fjord for at finde den rigtige beliggenhed for et sådant hjem.

Flensborg fjords danske side var dengang overbelagt med teltlejre af unge tyskere, der i den store arbejdsløshedsperiode kunne bo såre billigt i Danmark p. gr. af markkursen. De tændte lejrball, og der lød tysk sang sommeren igennem.

Her erhvervede D. U. G. en grund, og efter en landsindsamling kunne vi opføre Grænseshjemmet.

Og det ændrede billedet totalt. Det blev samlingsstedet for møder og kursus med deltagere fra hele Norden.

Ofte har jeg set en intellektuel radikal ungdom, for hvem det »natio-

VANDRERHJEMMET I RUDBØL

står foran en modernisering; to gamle træbarakker, der er rejst i 1950, har udtjent og må erstattes af en murstensbygning. Der er i dag plads til 70 overnattende.

Det unge Grænseværn oprettede i 1936 selve vandrerhjemmet i et gammelt hus ved diget med 24 sovepladser i tagetagen. Ved moderniseringen opnår man, at de store sovesale erstattes med soverum med 4-6 pladser i hvert. Disse skal især anvendes som familierum. - Det årlige overnatningstal er på omtrent 3000.

nale« var et overstået stadium, alligevel være med til flaghejsning ved Flensborg fjord, og deres ansigtsudtryk åbenbarede, at der groede noget nyt frem i deres sind.

I Store Jyndevad og Rudbøl oprettede D. U. G. ligeledes to vandrerhjem. Her mødtes ungdom fra hele landet med egnens befolkning og oplevede grænselandets særlige tone.

Som arv efter direktør Hammerich fik D. U. G. ejendommen Kohagen ved Flensborg fjord. Det var tænkt som et gæstehjem, hvor skandinaver ved et kortere ophold kunne opleve Nordens sydgrænse.

For mig er der ingen tvivl om, at oprettelsen af D. U. G. var udtryk for en spontan, sej, national livsvilje i ungdommen i en for Danmark faretruende tid.

At denne vilje forplantedes til hele folket, viste den store deltagelse i de store årsmøder, som D. U. G. tilrettelagde med ordførere fra samtlige nordiske lande.

1934 Skamling (Gunnar Gunnarsson, Island, Ronald Fangen, Norge, og prof. Vilh. Andersen, København).

1935 i Løgumkloster (Kaj Munk, Jørgen Bukdahl, C. P. O. Christiansen).

1936 i Graasten (Vald. Rørdam, Manfred Bjørkquist, Sigtuna, præsident Holger Andersen, Marcus Lauesen).

1937 i Aabenraa (biskop Fuglsang Damgaard, borgmester Holger Fink, højskoleforstander Hans Lund, undervisningsminister Moltesen).

1938 i Haderslev (rektor Egebjerg Jensen, redaktør Ernst Christiansen, Flensborg Avis).

1939 i Tønder (borgmester Paulsen, Jepsen Christensen, Bøgh Andersen, Flensborg).

Disse stævner skrev sig selv ind i vor landsdels historie. Her lød Nordens frie stemme. Nordisk frisind og livsholdning gennemglødede disse

VANDRERHJEMMET I STORE JYNDEVAD

(oprettet 1936 af Det unge Grønseværn) er nabo til en gård, der også ejes af Det unge Grønseværn. Sovesalen var indrettet i tagetagen, men når der var mange vandrere, blev de sidst ankomne indlogeret på loftet over kostalden.

I 1960 blev der udvidet med en særlig lejrskolefløj med 40 sengepladser, stor skolestue og specielt køkken for vandrerne. Ombygningen betød, at det årlige besøgstal steg fra ca. 1000 til ca. 6000. På vandrerhjemmet, der er et fortræffeligt udgangspunkt for ture mod alle fire verdenshjørner, modtager man også gerne folk, der kun vandrer fra bildøren til vandrerhjemmets entredør.

møder og viste, hvor forfløjet den nationalsocialistiske ideologi om et skæbne- og interessefællesskab med Norden var.

Takket være vore to fremtrædende ledere P. Marcussens og Martin Hammerichs politiske klarsyn vågnede erkendelsen af, at målet i hjemmetyske og slesvig-holstenske kredse var grænseflytning – men den rigstyske støtte til disse bestræbelser havde helt andre hensigter.

De viste sig klart ved Danmarks og Norges besættelse i 1940.

D. U. G.s arbejde kunne ved alles hjælp føres frem til den store sejr, som folketingsvalget den 3. april 1939 var. Forud for valget havde man fra tysk side sat ind med den hidtil voldsomste agitation. Man iværksatte en omfattende hviskepropaganda, der fortalte, at den tyske folketingsmand dr. Møller var rejst til Hitler for at forhandle om Nordslesvigs indlemelse o.s.v. Det slesvigske parti regnede selvfølgelig med at sætte to – måske tre – repræsentanter ind i den danske rigsdag. De blev gjort grundigt til skamme! 84 % af Nordslesvigs vælgere tilkendegav klart deres ja til Danmark.

Fra dansk side var parolen til dette valg kun: Stem dansk!

Mindretallets skuffelse m. h. t. valgets resultat bevirkede, at deres illoyalitet tog til. De satte sig ganske ud over forbudet mod at besidde skydevåben og imod forbudet mod optog og demonstrationer i byernes ga-

der; vi danske kunne fra dag til dag se, hvor det hele bar hen. Fra hele landet bad man om orientering fra grænselandet. I København havde vore medlemmer indkaldt til et stort møde i Idrætshuset den 10. februar 1940. Det var vor første isvinter, Storebælt var tilfrosset, så flyveren måtte gå daglig fra Marslev ved Odense. P. Marcussen, Chr. Nielsen og jeg skulle tale, og det blev vort første møde med megen forstyrrelse – forøvet af en flok kommunister. Politiet måtte gribe ind for at skaffe ro og føre dem ud.

I kunstnerboligen på Holmens Kanal sad den gamle kunstnerinde, billedhuggerinden Anna Marie Carl Nielsen, og fulgte mødet i radioen.

Hun satte sig telefonisk i forbindelse med mødets arrangør og indbød de tre talere til frokost hos sig dagen efter. Da de to herrer i forvejen var optaget, blev det min uforglemmelige oplevelse. Kunstnerinden førte mig gennem sit atelier, hvor hun forklarede mig ideen i sine kunstværker og fortalte mig, hvorfor hun i sit lange liv usvækket havde bevaret interessen for Sønderjylland. Ved afskeden forærede hun mig billeder af to af sine kunstværker.

Den politiske spænding i vor landsdel steg fra uge til uge, vi vidste, at krigen nærmede sig.

Og så kom 9. april!

Da jeg vågnene før kl. 5 om morgenen ved flyveralarm og motorstøj, hastede jeg til vinduet og så fra 3. sal ned på hovedgaden i Tønder. I hele gadens bredde kørte motoriserede kampvogne, som jeg aldrig havde set magen til, og store flyverskarer lå lavt over byen. Jeg så papirer dale ned gennem luften, løb hastigt ned ad trapperne og sikrede mig et par af kommandør Kaupisch' »Oprop« til Danmarks soldater og folk. Det sluttede med: »For landets sikkerhed mot engelske overgreb sørger fra nu af den tyske hær og flåde.«

Min første tanke var, det gælder ikke i første omgang kun Nordslesvig – men hele Danmark og Norge.

Da jeg kom ned på seminariet, samlede forstander Bredsdorff os alle i festsalen til morgenandagt, hvorefter de fleste gik hjem. Mange græd.

Kort efter blev hagekorsflaget hejst fra Kirketårnet og seminariets flagstang. Da pedellen forsøgte at tage det ned, blev der sat hjemmetysk vagt ved flagstangen.

Store styrker tysk Wehrmacht drog timevis gennem byen, mens mange tyske medborgere heilede og jublede. De rakte fyldte kaffekopper til de alvorligt sammenbidte soldater.

Også vi danske gik gennem gaderne med knyttede næver og syv segl for munden. Før aften var mørklægningsgardinerne i orden.

Besættelsens 5 onde år oplevedes vist meget forskelligt i vort land. Hos os var alsang og algang utænkeligt. Allerede 9. april rullede det første

tyske krigsmateriel til Norge på landeveje og jernbaner gennem Danmark, og det var især Norges tapre kamp, der åbnede danskes øjne for den tragedie, vort lands besættelse var.

Hver især har vi måttet kæmpe kampen i vort indre: Dit fædreland er taget, hvordan får vi det frit igen – hvad kan du gøre?

I Tønder oplevede vi krigen på nært hold – og frygteligt d. 11. juli 1942. Jeg var medarrangør ved et nordisk gymnastikkursus på seminariet. To af kursisterne sad ved 18-tiden og spiste hos mig. Daglig var vi vant til at høre tyske motor-ordonnanser rase gennem hovedgaden. Da vi hørte den vanvittige larm, udbrød jeg: »De forbandede ...« mere fik jeg ikke sagt. Man aner ikke, hvordan man reagerer, når katastrofen er der. Vi havde alle tre kastet os på gulvet, og braget betød bombeeksplosion. Alle vinduer i hovedgaden helt ud til Vestbanegården faldt klirrende ned. En engelsk bombemaskine ville bombe stationen – men ramte desværre et stort beboelseshus. Jeg tog straks mit husvagt-armbind på, forlod mine gæster og vadede – trods flyveralarm – gennem glasskår ud til ulykkesstedet. Huset var helt sunket sammen, og ovenpå taget gik Tønder brandværn og tysk militær og forsøgte at trænge ned i ruinen, hvor 8 mennesker lå begravet. En tysk officer fik øje på mig og kommanderede brøstigt: »Hier dürfen keine Frauen sein!« Mine øjne gnistrede mod hans, mens jeg svarede: »Ich bin hier, und ich bleibe hier!«

Min kære kollega, Poul Larsen, var lige flyttet ind i dette hus med hustru og en lille 4-årig datter. Desuden boede dyrlæge Jensen med familie i huset.

To mænd bar en såret hen til en lastbil, hvor jeg stod. Det var min ven, P. L. Han var hårdt kvæstet, men ved bevidsthed og sagde til mig: Edith og Birgit er derinde!

Da de endelig blev fundet, fjernede jeg tæppet over deres bære og så deres rolige ansigter – intet præg af angst eller lidelser, ingen kvæstelser, så jeg med sandhed kunne køre på sygehuset og berette min ven om sine to kære. Fru dyrlæge Jensen havde ikke været i huset, men sad nu i entréen i huset på den anden side gaden. Hver gang jeg åbnede døren, kom hendes fortvivlede: Ved De ikke noget endnu? Hendes mand og unge datter var dræbt, hendes mor og søn og husassistent kom sig efter langt sygeleje.

Dagen efter forlod jeg Tønder og overlod hende min lejlighed. Efterhånden som modstanden voksede og kontakten med de allierede skabtes, så nedkastningen af faldskærmsfolk og våben skaffede Hitlerstyret den alvorligste fjende i alle besatte lande, så vor regering endelig kunne sige et klart nej til tyskerne, da var vi mange, der af fuldt hjerte gentog Kaj Munks »Drenge, I drenge, som døde, I tændte for Danmark i dybeste mulm en lysende morgenrøde!«

Sommeren 1944 havde jeg en dag besøg af min ven, P. L. Pludselig kime-
mede min telefon og en stemme sagde: »Her er Chievitz, kunne jeg få en
samtale med Dem?« Jeg tænkte straks: Der kan kun være én Chievitz og
svarede: »Professoren er meget velkommen!« Da han kom ind i min entré
og så en herrehat hænge der, sagde han: »Jeg ser, De har gæster, kunne
vi tale sammen her?«, hvortil jeg svarede: »Min kollega har samme sinde-
lag som jeg, jeg vil være meget taknemlig, hvis professoren vil tale med os
begge!«

Det skete – for os begge i enrum – og vi var dybt grebet af samværet
med den mand, der to gange som chef for en dansk ambulance var rejst
til Finland for at støtte dette lille folk i sin frihedskamp – og nu gjorde
alt for vort fædreland. I Danmarks-historien vil han ved sit mod og sin
offervilje blive stående som en lysende skikkelse i den mørkeste tid. Nu
rejste han landet rundt for at gøre modstanden så effektiv som mulig til
den sidste store slutspurt, der bragte vort land ind på de allieredes side,
så Montgomery ved sit første besøg i Danmark kunne sige om vore fri-
hedskæmpere »second to none!«

I Tønder dannedes lokalkomiteen med bogtrykker Laursen som formand.
Den søgte at samle tråden mellem de hjemlige og de landskendte friheds-
kæmperes vidtgående planer. Den militære byleder var bankdirektør
Munch-Knudsen, der havde sin stab af medarbejdere landet over.

Under min lejlighed boede en tysksindet chauffør, som kørte for gestapo,
så nerverne kunne ofte stå på højkant. Efterhånden sad flere af vore ven-
ner i Frøslev og Neuengamme. Forbitrelsen mod vore hjemmetyske stik-
kere voksede fra dag til dag.

Vor by var overbelagt med tysk militær, alle skolebygninger var taget,
så vi måtte undervise i mange andre lokaler rundt i byen. 14 dage før
påske sad vort lærerkollegium ved et lærermøde på Svejtsørhalle.

Et bud kom ind og hviskede P. L. noget i øret, jeg så, det gjorde ind-
tryk på ham. På det tidspunkt var tandlæge Jensen og politimester Bø-
ving o. a. taget af Gestapo og sad på Staldgaarden i Kolding – og hvilken
frihedskæmpere kunne på forhånd vide, om det var muligt at udholde
tysk tortur uden at røbe navne? Vore kunne!

P. L. forlangte, at jeg skulle forlade Tønder, og min kære kollega, Kir-
sten Horsbøl, bad mig overnatte hos hende og forsvinde næste morgen.
Der følte man sig altid mest sikker, for hendes gæve vestjyske ansigt og hele
færden kunne ikke forlede nogen til at tro, at hun kunne gøre noget »kri-
minelt«. Derfor skjulte vi altid de farligste ting og papirer hos hende.

Da påskeferien var til ende, kom jeg tilbage til Tønder, og vi vidste alle,
at nu var krigen snart forbi – men hvordan?

Lokalkomiteen fik til opgave i givet tilfælde at indkvartere en deling
af vor »svenske brigade« i grænsens nærhed i Tønder amt. Vi kendte gode

landsmænd i alle sogne, men da alt skulle foregå i dybeste hemmelighed – og det p. gr. af allierede flyvere var umuligt at begive sig ud i bil – måtte vi under ejendommelige påskud invitere mænd ind til os på cykel. Så var det jo muligt at springe af og kaste sig i vejgrøften, når flyverne kom.

Mirakuløs var Danmarks befrielse! Alt det, vi havde frygtet, skete ikke!

4. maj 1945 havde jeg været med skolen på udflugt i Gallehus Skov. Lige hjemkommen ringede min telefon! Vær på vort kontor kl. 21!

Da jeg passerede Torvet, var der stuvende fuldt af mennesker, der sang og jublede, for rygtet om kapitulationen var nået til Tønder. Desværre var der en hipomand blandt mængden, han havde en pistol, og én blev lettere såret af hans skud.

Da jeg nåede kontoret, så jeg den første legale frihedskæmper med hjelm på, gevær ved fod og frihedskæmperarmbind. Han stod vagt udenfor vor dør. Da jeg med stor begejstring berettede, hvad der foregik på Torvet, svarede: Og det har du været med til! Tønder er overfyldt med Wehrmacht, den har ikke kapitulert, den kan sprænge Tønder i nat!

Slukøret satte jeg mig ned og deltog intenst i arbejdet, der varede til kl. 2 om natten.

Vi sang og jublede ikke – endnu. Uden at vi vidste det, ville sorgen også snart bo i denne stue. Hr. bogtrykker Laursens unge søn var som frihedskæmper på Fyn blevet skudt af gestapo den 2. maj! (sluttes)

En begivenhedsrig dag

I »Kirchliche Gemeindechronik« har pastor Theodor Clausen, der var præst i Rejsby fra 1895 til 1904, skrevet følgende:

»Den 24. april 1901 var en begivenhedsrig dag. Den dag begravedes fru Marren Skrydstrup, født Andersen, der var død 19. april. Da afdøde ivrigt havde deltaget i den overvejende politiske »grundtvigske« propaganda og havde stået i den alvorligste modsætning til den stedlige kirkelige forkyndelse og sakramentforvaltning, måtte den kirkelige medvirken frasiges i overensstemmelse med de for sådanne tilfælde givne forskrifter. Derfor talte en frimenighedspræst i hjemmet og kastede en sølvske jord på kisten. Begravelsen fandt sted uden klokkeklang, uden sang og tale.

Samme dag og den efterfølgende nat blev der her i menigheden (og tilmed i forskellige huse i Rejsby og Kærbølling) af politiet foranstaltet jagt på pastor Rosenstand fra Vester Vedsted. Denne havde i ord og skrift gjort sig til talsmand for befrielse og havde ophidset den nordslesvigske grænsebefolkning mod de stedlige kirkelige og statslige organer, og han

havde for en tid udgivet et smudsskrift, »Åndelige forhold i Sønderjylland«, som i fanatisme, ophidselse og smæderier mod alt, hvad der var tysk og navnlig mod nordlesvigske gejstlige, ikke let lod sig overbyde. At han skrev slige ting bona fide kunne man umuligt antage. Han var ven af den afdøde fru Skrydstrup, som til stadighed havde søgt til kirke hos ham, og pastor Rosenstand var ingen sjælden gæst i hendes hus. Åbenbart havde politiet regnet med at kunne træffe ham i ligfølget. Planen mislykkedes imidlertid, thi den eftersøgte var på det tidspunkt på en foredragsrejse i det nordlige Jylland og var derfor ikke kommet over til begravelsen. Så vidt jeg har erfaret, handlede politiet efter højere befaling: pastor Rosenstand skulle anholdes her og udvises officielt. På den måde skulle hans ophidselseskampagne på denne side grænsen gøres umulig. At denne episode i vor ellers så stille og fredelige egn forårsagede en voldsom bevægelse, trænger ikke til nogen bemærkning.

Endnu i én henseende vil den 24. april 1901 – i det mindste for os – forblive uforglemmelig. Den ældste datter her i præstegården, den godt 4-årige Lilly Clausen, blev på gårdspladsen i præstegården, mens hun stod ved siden af sin far, på morderisk vis overfaldet af en stor hund og ilde tilredt. Fra næseroden, tæt under øjet, til kindens underdel blev hun gentagne steder gennembidt. Hele kinden var ét åbent sår. Hunden, som tilhørte en nabo, var kendt for at være upålidelig og lumsk. Den havde ledsaget ejermandens karl, der pløjede i præstegårdstøften, og derfra trængt sig ind i gården gennem tjørnehækken, hvor jeg sammen med den lille stod og betragtede pløjningen. En stund stod den rolig i nærheden, men pludselig og uden nogen anledning faldt den over barnet, og på et øjeblik – uden at jeg kunne springe til – var ulykken sket.

Hvis ikke jeg havde stået ved siden af og havde kunnet rive det rasende dyr bort, ville barnet ikke have kunnet slippe fra den med livet i behold. Om eftermiddagen blev hunden skudt. Lægen, der hurtigst muligt blev hentet, syede kinden sammen, uden at barnet blev bedøvet, da det var at frygte, at blodet under narkosen ville løbe ned i luftrøret og kvæle barnet. Kinden var helt gennembidt. 5–6 dage efter begyndte der at gå betændelse i kinden, og det i den grad, at trådene fra sammensyningen helt forsvandt. I 6 dage måtte sårene dag og nat desinficeres for derefter, da de var blevet tilstrækkeligt rene, at blive syet sammen anden gang. Siden da er helbredelsen, Gud være lovet, forløbet normalt, og det er at håbe, at de store ar i årenes løb vil fortabe sig noget.

I Kærbølling fortælles, at politiet under den ovennævnte eftersøgning af pastor Rosenstand endog trængte ind i karle- og pige kamrene, så Peter A. Petersen, daværende gårdejer i Kærbølling, måtte advare sine piger ved at råbe ind til dem: »Se nu efter, piger, at I har dynen på, for nu kommer politiet!«

Axel Jacobsen.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Agdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spiritus, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Besøg
landsdelens
museer**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjyds
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjyds Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- *Mange moderne stykgodskraner*
- *7,00 m vanddybde*
- *Havnen kan besejles dag og nat*
- *Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje*

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

Støt

vore

annoncører

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM
KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S • VOJENS

Sønderjysk Månedsskrifts adresse: H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Redaktørernes adresser: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.